

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ТА ТУРИЗМУ
Кафедра землеустрою

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи
освітнього ступеня «Бакалавр»

на тему:

**«Розробка заходів щодо консервації деградованих та
малопродуктивних сільськогосподарських угідь»**

Виконала: студентка 4-го курсу, групи ЗВ – 42

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

Мельник Іванна Іванівна

Керівник: Стойко Наталія Євгенівна

ДУБЛЯНИ – 2023

Міністерство освіти та науки України
Львівський національний університет природокористування

Факультет землевпорядкування та туризму
Кафедра землеустрою
Кваліфікаційний рівень вищої освіти «Бакалавр»
Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри землеустрою
(назва кафедри)

(підпис)
Богіра М. С.

(прізвище, ім'я, по-батькові)
«30» грудня 2022 р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу студентки

Мельник Іванни Іванівни

1.Тема роботи Розробка заходів щодо консервації деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь

керівник роботи Стойко Н.С., к. е. н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від 30.12.2022 р. № 453/К-С

2.Строк подання студентом роботи 15.05.2023 р.

3.Вихідні дані до роботи Наукова та методична література. Дані земельного кадастру щодо якісної та кількісної оцінки земель. Матеріали ґрунтових обстежень. Топографічні карти. Космічні знімки.

4.Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Вступ. 1.Нормативно-правове забезпечення використання деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь. 2.Наукові підходи до використання деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь. 3.Аналіз деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь у межах Львівської області. 4.Заходи із землеустрою щодо консервації деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь у межах Золочівського району Львівської області. 5.Охорона навколишнього середовища. 6.Охорона праці та захист населення. Висновки. Перелік джерел посилання.

5. Перелік графічного матеріалу з точним зазначенням обов'язкових креслень мультимедійна презентація

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
З охорони навколишнього середовища	к.б.н., доцент кафедри екології Панас Н.Є.			
З охорони праці та захисту населення	к.с.-г.н., доцент кафедри управління проектами та безпеки виробництва Ковальчук Ю.О.			

7. Дата видачі завдання 20 грудня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання	Відмітка керівника про виконання
1	Отримання завдання на виконання роботи. Вивчення рекомендованої літератури по темі роботи. Аналіз існуючого стану використання земель у межах об'єкта роботи. (Розділи 1, 2, 3).	20 днів	
2	Підготовка картографічних матеріалів для кваліфікаційної роботи. Розробка проектного рішення та його обґрунтування. Написання проектної частини. (Розділ 4).	20 днів	
3	Написання висновків і пропозицій, питань охорони праці та захисту населення, охорони природи. Оформлення кінцевого варіанту проекту та інших графічних матеріалів, які представляється до захисту.	20 днів	
4	Здача кваліфікаційної роботи на рецензування. Виправлення зауважень. Кінцеве оформлення роботи та ілюстративних матеріалів.	20 днів	
5	Написання доповіді та складання презентації. Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі.	10 днів	

Студентка _____

(підпис)

Іванна МЕЛЬНИК

(ім'я та прізвище)

Керівник роботи _____

(підпис)

Наталія СТОЙКО

(ім'я та прізвище)

УДК 332.3

Розробка заходів щодо консервації деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь. Мельник Іванни Іванівни. Кваліфікаційна робота. Кафедра землеустрою. Дубляни. Львівський національний університет природокористування, 2023.

59 с. текстової частини, 10 таблиць, 12 рисунків, 41 літературних джерел, 1 додатки, мультимедійна презентація (10 слайдів).

У кваліфікаційній роботі розглядаються питання консервації деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь на прикладі земельного фонду Львівської області. Згідно чинного законодавства України консервація земель проводиться через такі заходи як реабілітація, трансформація, ренатуралізація, які розробляються в робочих проєктах із землеустрою. У роботі ці заходи розроблено для сільськогосподарських угідь на прикладі п'яти масивів сільськогосподарських земель у межах Золочівського району. Увага акцентуються на природоохоронній складовій консервації земель, оскільки вона сприяє не тільки охороні земель, але й відновленню та збереженню природних ландшафтів, які мають велику екосистемну цінність.

ЗМІСТ

Вступ	6
1. Поняття та нормативно-правове забезпечення використання деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь	8
2. Наукові підходи до використання деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь.....	15
3. Аналіз деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь у межах Львівської області	21
4. Заходи із землеустрою щодо консервації деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь у межах Львівської області	28
5. Охорона навколишнього середовища	41
6. Охорона праці та захист населення	47
Висновки.....	52
Перелік джерел посилання.....	54
Додаток	58

Вступ

В Україні проблема використання деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь не є нова, проте надзвичайно актуальна. Згідно даних [31] водною ерозією пошкоджено 13,4 млн. га сільськогосподарських угідь (у тому числі 10,6 млн. га орних земель, площа активних ярів складає 157,0 тис. га), дефляції піддано 16,6 млн. га, кислі ґрунти поширені на площі 10,7 млн. га сільськогосподарських угідь (у тому числі середньоокислі 1,4 млн. га, сильноокислі 0,6 млн. га), засолені ґрунти – на 1,7 млн. га, заболочені – на 1,8 млн. га, перезволожені – на 1,9 млн. га, кам'янисті – на 0,6 млн. га. У загальному деградовані і малопродуктивні ґрунти займають 6,5 млн. га орних земель. Це зумовлено високим антропогенним навантаженням на агроландшафти, перш за все високим відсотком розораності земель (від 40 до 80 % території в розрізі областей). Для вирішення проблеми деградації та малопродуктивності сільськогосподарських угідь науковці рекомендують проводити консервацію земель [12]. Так, у цілому по Україні під консервацію пропонується відвести 6,5 млн. га орних земель (найбільше у Запорізькій області – 599,6 тис. га, найменше у Закарпатській області – 43,1 тис. га).

Мета кваліфікаційної роботи – розробити науково обґрунтовані практичні рекомендації щодо консервації деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь на прикладі земельного фонду Золочівського району Львівської області.

При написанні роботи виконано наступні завдання:

- Розкрито поняття деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь, описано нормативно-правове забезпечення їх використання.
- Висвітлено наукові підходи до вирішення проблеми використання деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь.

- Проведено аналіз деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь у межах Львівської області.
- Розроблено заходи із землеустрою щодо консервації деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь на прикладі земельних ділянок Золочівського району Львівської області.
- Розкрито питання охорони природи і охорона праці та захисту населення.

Під час написання роботи використано наукову, методичну, правову літературу, законодавчі акти у сфері використання та охорони земель, зокрема щодо їх консервації, матеріали Держгеокадастру у Львівській області, інформацію сайту *GISFile*.

1. Поняття та нормативно-правове забезпечення використання деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь

Згідно статті 171 Земельного кодексу України [13]:

- деградовані землі – ділянки, поверхня яких порушена внаслідок землетрусу, зсувів, карстоутворення, повеней, добування корисних копалин тощо; ділянки з еродованими, перезволоженими, підвищеною кислотністю чи засоленістю, забрудненими хімічними речовинами ґрунтами та інші;
- малопродуктивні землі – сільськогосподарські угіддя, ґрунти яких мають негативні природні властивості, низьку родючість, їх господарське використання за призначенням є економічно неефективним.

У Законі України «Про охорону земель» розрізняють [29]:

- деградація ґрунтів як процес погіршення корисних властивостей і родючості ґрунтів через вплив природних або антропогенних чинників;
- деградація земель як природне чи антропогенне спрощення ландшафту, погіршення стану, складу, корисних властивостей та функцій земель і інших органічно пов'язаних з нею природних компонентів.

Під сільськогосподарськими угіддями розуміються угіддя, які є головним засобом у сільськогосподарському виробництві, оскільки їх використовують для отримання сільськогосподарської продукції. Сільськогосподарські угіддя розрізняють за природними особливостями та призначенням [13; 23]:

- рілля (орні землі) – угіддя, що систематично обробляється та використовується для вирощування сільськогосподарських культур;
- перелоги – рілля, яка не обробляється тривалий час;
- багаторічні насадження – угіддя, що систематично використовується для вирощування плодово-ягідних культур та виноградників;
- сіножаті та пасовища, луки – угіддя, що систематично використовуються для сінокосіння та випасу сільськогосподарських тварин.

Основне завдання сільськогосподарського використання земель – отримати максимум продукції при мінімальних затратах. Однак, ділянки з деградованими та малопродуктивними ґрунтами знижують продуктивність сільськогосподарських угідь.

Деградація (англ. *degradation*) – це поступове погіршення якості, втрата цінних властивостей ґрунтів та земель, а малопродуктивність – це характеристика того, що від використання угіддя отримується мало продукції.

Що стосується деградованості землі, то згідно законодавства розділяють деградацію земель у наслідок рідких природних катаклізм чи гірничої промисловості, що у переважній більшості не має відношення до сільськогосподарського використання земель. І розрізняють деградацію у вигляді процесів ерозії, дефляції, закислення, яроутворення, що у більшості випадків пов'язано із сільськогосподарською експлуатацією земель, часто надмірною.

У цьому контексті слід відзначити, що деградація земель є процесом фізичним, який підсилюється антропогенним впливом (розорювання схилів та ділянок з ґрунтами легкого механічного складу, вирубування лісів і лісосмуг, необґрунтована меліорація земель, важка сільськогосподарська техніка, тощо). А малопродуктивність сільськогосподарських угідь спричинена необґрунтованим залученням до сільськогосподарського використання ділянок з низькородючими ґрунтами (легкий чи важкий гранулометричний склад, низький вміст гумусу, природні підкислення, карбонатність, підлуження, скелетність, засоленість, перезволоженість, заболоченість ґрунтів).

Відповідно до чинних норм законодавства України деградовані та малопродуктивні сільськогосподарські угіддя підлягають консервації. Зокрема, у законі [29] зазначено, що консервації підлягають деградовані і малопродуктивні землі без лучного, степового, лісового рослинного покриву, господарське використання яких є екологічно небезпечним і економічно неефективним, а також техногенно забруднені ділянки, на яких неможна

виростити екологічно чисту продукцію, а перебування людей на цих ділянках є небезпечним для їх здоров'я

Під консервацією розуміється припинення чи обмеження господарського використання земельних ділянок на визначений термін, або їх залуження, залісення чи ренатуралізація [29]. Згідно із «Порядком консервації земель» [24] орні землі підлягають консервації, якщо їх ґрунти відповідають одному з наступних показників:

- сильно, середньо змиті чи дефльовані, або розмиті;
- більше 26 % від об'єму ґрунту (у 30 см шарі ґрунту) вміст гірських порід розміром понад 3 мм;
- легкий гранулометричний склад з вмістом фізичної глини (часток діаметром менше 0,01 мм) у зоні Полісся до 3%, Лісостепу до 7%, Степу до 10%;
- важкий гранулометричний склад поверхнево оглеєних ґрунтів із вмістом фізичної глини з частками діаметром менше 0,01 мм більше 50%;
- вміст гумусу від маси ґрунту на Поліссі менше 0,5%, у Лісостепу, північному та південному Степу менше 1,0%, Сухому степу 1,0%;
- реакція ґрунтового розчину – рН (водний) – менше 4,0 та більше 8,5;
- вміст рухомого алюмінію більше 3,0 мг/екв на 100 г ґрунту;
- вміст увібраного натрію більше 10 % від суми увібраних основ;
- засолення содове – більше 0,1%, сульфатно-хлоридне – більше 0,2%, сульфатне – понад 1,0% від маси ґрунту, у перерахунку на токсичні солі;
- фізична деградація більше 1,5 г/см³ для суглинкових і глинистих ґрунтів, більше 1,7 г/см³ для супіщаних і піщаних ґрунтів;
- вторинна підтопленість (заболоченість) з рівнем підґрунтових вод менше 1,0 м;
- радіаційне забруднення з щільністю забруднення місцевості цезієм-137 більше 15 Кі/км², стронцієм-90 більше 3 Кі/км².

Передача у власність та користування земель державної і комунальної власності, що підлягають консервації, для інших цілей забороняються.

Консервація земель проводиться відповідно до робочого проєкту землеустрою.

Рішення про консервацію земель, що перебувають у державній та комунальній власності, відбувається згідно рішення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які відповідно до статті 122 Земельного кодексу України приймають рішення про передачу земельних ділянок у власність чи користування; що перебувають у приватній власності – на підставі заяви власника цієї земельної ділянки (до заяви додають копію документа, що посвідчує право на ділянку; агрохімічний паспорт ділянки; матеріали власних спостережень).

Висновок про доцільність консервації земель робить комісія з обстеження земель у натурі (на місцевості), яка створюється у місячний строк відповідно до розпорядження (рішення) уповноваженого органу, яке приймається на підставі заяви власника земельної ділянки або землекористувача, клопотання територіальних органів Держгеокадастру та/або Держекоінспекції України чи з власної ініціативи (якщо на земельні ділянки, які підлягають консервації, не оформлено право власності або користування). До складу комісії входять: власник ділянки, землекористувач, представник уповноважених органів, зокрема територіальних органів Держгеокадастру та/чи Держекоінспекції, що внесли клопотання про ініціювання проведення робіт з консервації земель, а також представник державної установи «Інститут охорони ґрунтів України». Після проведеного обстеження земель комісія готує звіт і висновок про доцільність консервації земель та подає їх на розгляд до уповноваженого органу, який у місячний термін розглядає матеріали і видає розпорядження (рішення) про консервацію. На підставі цього розпорядження (рішення) розробляється робочий проєкт землеустрою щодо консервації земель (надалі проєкт), яким визначається вид і спосіб консервації, термін її проведення консервації та напрями використання земель [24].

Проєкт розробляють на основі завдання, яке затверджується замовником і включає [26]:

- інформацію про замовника і розробника проєкту;
- підставу для виконання робіт;
- характеристику об'єкта (площа, місце розташування, цільове призначення, за наявності кадастровий номер тощо);
- мету розроблення проєкту (визначення видів і способів консервації земель, термін проведення консервації, напрям використання земель після консервації);
- вихідні дані такі як нормативно-правові акти, наукові, технічні, методичні, інші документи);
- розроблений проєкт щодо консервації земель, де визначається вид проведення консервації (заліснення чи залуження із зазначенням конкретних видів рослин, або ренатуралізація);
- кошторис виконання проєктних робіт.

Види, способи, терміни, зміст необхідних робіт щодо консервації земель, а також напрями подальшого використання законсервованих земель, проєктуються з врахуванням конкретних природних і екологічних умов.

Згідно чинного законодавства консервація проєктується за такими напрями: реабілітація, трансформація і ренатуралізація.

Реабілітація сільськогосподарських угідь проводиться у вигляді залуження чи переведення в перелоги, ці землі використовуються як сіножаті чи пасовища терміном від 10 до 20 років, після чого повертаються до сільськогосподарського використання.

Трансформація сільськогосподарських угідь проводиться через їх переведення в сіножаті чи пасовища, чи їх виведення зі складу сільськогосподарських угідь із подальшим залісненням або переведенням в інші несільськогосподарські угіддя.

Ренатуралізація відбувається через відновлення лучних, степових, водно-болотних, торфових, інших цінних природних екосистем.

Консервація сільськогосподарських земель, які знаходяться у заставі або користуванні, відбувається за погодженням з заставодержателем та/чи землекористувачем.

Із врахуванням показників, що характеризують ґрунтові властивості ділянок, за якими ці ділянки підлягають консервації, проєктуються наступні напрями консервації відповідно до природно-сільськогосподарських зон:

- ґрунти легкого гранулометричного складу консервуються через трансформацію, вилучаються із складу сільськогосподарських земель та заліснюються;
- ґрунти важкого гранулометричного складу консервуються через реабілітацію у перелоги або використовуються як сіножаті чи пасовища, по завершенні періоду реабілітації під трав'яною рослинністю (від 5 до 10 років) вибірково можуть повертатись до попереднього цільового використання, але з меншим інтенсивним використанням наприклад, у ґрунтозахисній сівозміні);
- скелетні ґрунти консервуються шляхом безповоротної трансформації і вилучаються із сільськогосподарського використання, можуть бути на період реабілітації (5-10 років) під трав'яною рослинністю, та використовуватися як місця ренатуралізації у вигляді пасовища;
- змиті ґрунти консервуються наступним чином: виходи порід, розмиті і сильно змиті ділянки трансформуються і вилучаються із складу сільськогосподарських земель з подальшим залуженням та використанням як сіножаті чи пасовища, або заліснюються; середньо змиті ґрунти на схилах більше 4-5 ° підлягають трансформації у пасовища; інші ділянки з середньо змитими ґрунтами залужують у вигляді тимчасової консервації. Після завершення фітомеліоративного періоду терміном 10-15 років ці землі можуть бути повернені до складу сільськогосподарських земель, якщо відбулось відновлення показників, характерних для даного типу ґрунту, проте використовуватись із меншою інтенсивністю;

- дефльовані ґрунти консервуються через виведення зі складу сільськогосподарських земель і залісення, при цьому суглинкові і глинисті дефльовані ґрунти тимчасово залужують і на період фітомеліоративної реабілітації розробляються заходи стосовно захисту поверхні від дефляції;
- засолені ґрунти консервуються через трансформацію під сіножаті чи ренатуралізуються без втручання людини; вторинно засолені ґрунти зрошуваних орних земель шляхом фітомеліоративного залуження відводять під тимчасову консервацію із подальшим поверненням до складу сільськогосподарських угідь при умові зниження рівня ґрунтових вод;
- солонцюваті ґрунти консервують через ренатуралізацію гідроморфних і напівгідроморфних ґрунтів, тимчасову фітомеліоративну реабілітацію автоморфних ґрунтів або ж використовуються як пасовища;
- перезволожені і заболочені ґрунти консервують через природну ренатуралізацію-регенерацію, антропогенно вторинно підтоплені ґрунти у степових зонах через трансформацію у відкриті заболочені ґрунти, ґрунти природного гідроморфного ряду зрошуваних територій ренатуралізують через трансформацію у відкриті землі. Антропогенно підтоплені ґрунти консервують через залуження;
- болотні неглибокі та мінеральні осушені ґрунти консервують через трансформацію у сіножаті.

Передача у власність і користування земель державної та комунальної власності, щодо яких прийнято рішення про їх консервацію, для цілей, не пов'язаних із такою консервацією, забороняється.

2. Наукові підходи до використання деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь

Теоретичні засади використання і охорони земель містять положення, відповідно до яких екологічну стабільність в екосистемах можливо досягнути за допомогою застосування системи спеціальних природоохоронних заходів [1; 2; 3; 5; 12; 22; 33; 35]. Це стосується використання деградованих і малопродуктивних земель сільськогосподарського призначення. Проте, практика охорони навколишнього середовища, у тому числі земель, засвідчує, що виключно окремі захисні заходи не забезпечують надійного екологічного ефекту, коли відбувається інтенсивна надмірна господарська діяльність. Тому виникає потреба в оптимізації антропогенного навантаження на екосистеми, зокрема земельні ресурси, яке стало рушійною силою, адекватною енергії природних геологічних процесів [4]. Тому управління землекористуванням має забезпечувати використання, відтворення та охорону земель у відповідності до основних принципів функціонування біосфери. Учений В. Вернадський зазначав, що вплив суспільства на біосферу часто не сприяє підвищенню її стійкості, цілісності, організованості, і часто нераціональна господарська діяльність призводить до порушення відновлювальних процесів у біосфері [7]. В. Вернадський обґрунтував концепцію розвитку нового стану біосфери, а саме ноосфери, яка базується на досягненні гармонійної взаємодії природи та суспільства. Тобто, споживацький підхід до використання природних ресурсів потрібно замінити на підхід, який сприятиме досягненню компромісу між невтручанням у природні процеси та використанням природних ресурсів для задоволення суспільних потреб.

Ідея ноосфери відображена у концепції сталого розвитку, яка покликана встановити баланс між задоволенням сучасних потреб людства та захистом інтересів майбутніх поколінь, враховуючи їх потребу у безпечному та здоровому довкіллі [7]. На основі даної концепції під сталим землекористуванням потрібно розглядати процес відтворення всього комплексу зв'язків у системі «людина-

земля-екосистема». Стале землекористування має бути невід’ємною складовою сталого природокористування і представляти систему використання земельних ресурсів де притаманна гармонізація всіх процесів життєдіяльності. Будь-які зміни у землекористуванні повинні узгоджуватись з екологічними можливостями екосистеми, здійснюватися в умовах екологічної безпеки, гарантувати наявність повноцінного життєвого середовища та збереження достатньої якості і кількості земельних ресурсів для майбутнього покоління [10].

Враховуючи вище наведені концептуальні ідеї, стратегічні цілі використання деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь має базуватись на ідеї нейтральності деградації земель, яка запроваджена Конвенцією ООН про боротьбу із опустелюванням [18]. Ця ідея полягає у досягненні такого стану землекористування, при якому кількість і якість земель, що необхідні для підтримки функцій і послуг екосистем та забезпечення продовольчої безпеки, залишаються стабільними або ж збільшуються у часі і просторі [34]. Основна ціль нейтральності деградації земель – підтримка продуктивності земель для задоволення потреб нинішніх та майбутніх поколінь. Тобто, нейтральність деградації земель повинна підтримувати природний капітал земель і екосистемні функції та послуги, які вони надають: забезпечення; регулювання; підтримка, культурні [5].

Використання деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь з однієї сторони повинно забезпечувати ефективність землекористування (бути прибутковим), а з іншої екологічний баланс (створювати умови для припинення деградації та відновлення вже деградованих земель). Для цього науковці пропонують використовувати комплекс методів (організаційно-адміністративні, економічні, соціально-психологічні) та інструментів (нормативно-правові, землевпорядні, містобудівні, стимулюючі, мотивуючі, фінансові, інформаційні, тощо).

Механізм забезпечення консервації деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь відображена на рисунку 2.1.

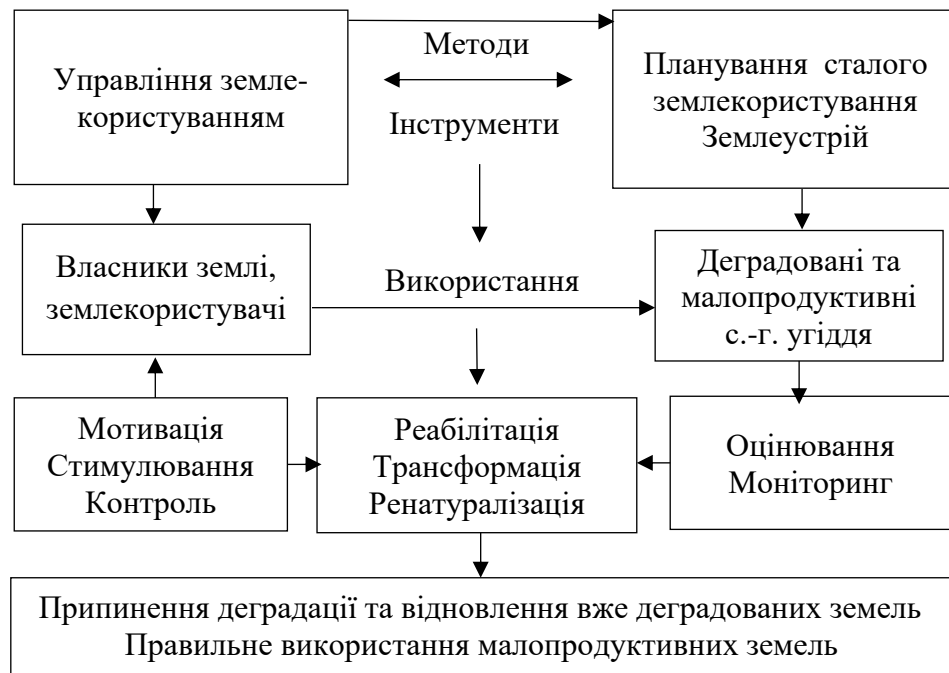

Рисунок 2.1. Схема використання деградованих та малопродуктивних сільсько-господарських угідь (складено на основі [2; 3; 32; 33; 34; 35; 38; 39; 40]).

З наведеної схеми бачимо, що важливе значення для регулювання земельних відносин щодо консервації земель має планування землекористування. Як стверджує Третяк А.М. та ін. [40], планування землекористування передбачає визначенням методів, режимів та видів землекористування на певній території, оцінюванням стану використання земельних ресурсів, альтернативних моделей та інших природних, соціальних і економічних умов з метою вибору та освоєння видів і типів землекористування, напрямів діяльності, які є найкращими для вирішення поставлених завдань виходячи із наявних територіальних обмежень у використанні земель. Відповідно, для забезпечення сталого розвитку землекористування, не порушуючи балансу між збереженням природно-ресурсного потенціалу й розв'язанням усього комплексу соціальних, економічних, демографічних, культурних, інституціональних та інших проблем, територіальне планування землекористування необхідно розглядати як один із основних важелів державної земельної політики забезпечення державних, самоврядних, бізнесових та

громадських інтересів щодо організації використання та охорони земель і механізм адміністрування такого режиму землекористування юридичних осіб і громадян, що не завдає шкоди довкіллю й суспільству.

Початковим етапом вирішення питання консервації земель має бути інвентаризація сільськогосподарських угідь для визначення реального стану використання цих угідь та встановлення їх кількісних і якісних характеристик. Ця інформація потрібна для прийняття подальших управлінських рішень органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування щодо використання угідь з деградованими та малопродуктивними ґрунтами. Перш за все, під час інвентаризації сільськогосподарських земель визначають місце розташування ділянок з деградованими та малопродуктивними ґрунтами, їх площу, межі, правовий статус, угіддя, вид деградації тощо [25].

Як уже зазначалось, за результатами інвентаризації приймаються управлінські рішення щодо консервації деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь, а саме – проводити постійну чи тимчасову консервацію, змінювати цільове призначення, відносити консервовані ділянки до сільськогосподарського, лісогосподарського або природоохоронного призначення, тощо. Згідно з чинним законодавством України вид цільового призначення ділянки визначається у межах відповідного виду функціонального призначення території, який передбачений комплексним планом просторового розвитку території громади чи генеральним планом населеного пункту. Проте ця норма не має дії при консервації деградованих і малопродуктивних земель, віднесенні ділянок до земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, або лісогосподарського призначення [13].

У цьому контексті на основі даних інвентаризації потрібно проводити зонування сільськогосподарських земель, при якому групувати ці землі за типами використання з врахуванням якості ґрунтів, рельєфних умов, оцінки стійкості до антропогенних навантажень, тощо. Це дозволить визначити необхідні регламенти використання земель у межах відповідних типів

землекористування [36]. Для охоронних цілей в агроландшафтах рекомендується виділяти наступні типи землекористування:

- сільськогосподарський (грунтозахисний) з великою кількістю посівів багаторічних кормових трав для виробництва зелених кормів або заготівлі сіна;
- лісогосподарський, який призначений для вирощування лісових насаджень у господарських цілях;
- рекреаційний – для надання послуг зеленого, сільського та іншого туризму;
- природоохоронний, де забороняється будь-яка антропогенна діяльність, тут встановлюватиметься особливий природоохоронний режим територій для відновлення природного стану екосистем, збереження та підвищення їх стійкості, включення в екологічну мережу.

При визначенні напряму використання деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських земель обов'язково потрібно враховувати екосистемні послуги, які можливо отримати від консервованих земель. Для регулювання земельних відносин і мотивації землевласників та землекористувачів потрібно проводити роз'яснювальні бесіди, використовувати економічний механізм стимулювання щодо консервації земель та запровадити сервітут консервації земель, враховуючи зарубіжний досвід [32].

Для використання деградованих сільськогосподарських угідь, а саме еродованих і дефльованих, переважно слабо та середньо деградованих, науковці пропонують запроваджувати протиерозійну організацію території, яка включає комплекс протиерозійних чи протидефляційних заходів.

Протиерозійні заходи – це комплекс заходів, спрямованих на запобігання і зменшення ерозії ґрунту, яка виникає в результаті впливу природних чинників, таких як вода, вітер, схил, використання земель для сільськогосподарської діяльності, будівництва та інших видів діяльності людини. До протиерозійних заходів належать:

- збереження лісових насаджень, оскільки ліси є природним захистом від ерозії, оскільки коріння дерев утримує ґрунт і запобігає його змиванню, а також ліси мають вітрозахисну функцію, тому збереження та відновлення лісів є важливим протиерозійними та протидефляційним заходом;
- контурне землеробство, яке передбачає проектування полів та земельних ділянок з дотриманням контурної лінії вздовж схилу, щоб зменшити швидкість стоку води та запобігти змиванню ґрунту через оранку впоперек схилу;
- використання терас, адже терасування полягає у створенні плоских масивів на схилі, що зменшує швидкість стоку води, допомагає утримувати ґрунт та зменшує ризик його змивання;
- впровадження системи поливу краплями, щоб уникнути при поливі рослин утворення потоків, які можуть сприяти розмиву ґрунту;
- висівання багаторічних трав і рослин, які утворюють густий рослинний покрив, який допомагає утримувати ґрунт на місці та запобігає його змиванню водою чи видуванню вітром;
- встановлення вітрозахисних смуг через посадку ряду високих дерев або кущів, які виконують функцію затримки вітру та допомагають зменшити його швидкість, запобігаючи видуванню;
- застосування прийомів землекористування, таких як сівозміна та ротаційного пасовищного використання кормових угідь і ріллі.

Ці методи допомагають зберегти родючість ґрунту та зменшити його вразливість до процесів водної і вітрової ерозії. Основне завдання – це збереження природних рослинних угруповань із здатністю утримувати ґрунт, таких як ліси, луки або природні степи. Ці екосистеми мають велике значення для захисту ґрунтів від ерозії та збереження і відновлення їх родючості.

3. Аналіз деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь у межах Львівської області

Питання консервації сільськогосподарських угідь з деградованими та малопродуктивними ґрунтами розглядається на прикладі сільськогосподарських угідь Львівської області. Площа області становить 2183,2 тис. га, з них сільськогосподарські угіддя становлять 58% від усіх земель (табл. 3.1). З усіх сільськогосподарських угідь рілля становить 63%%, пасовища – 20%, сінокоси – 15%, багаторічні насадження – 2%.

Таблиця 3.1 – Сільськогосподарські угіддя Львівської області, тис. га

Область	Площа с.-г. угідь, тис. га	Рілля	Перелог	Багаторічні насадження	Сіножаті	Пасовища
Львівська	1265,0	796,0	1,2	22,8	187,0	258,0

Львівська область знаходиться в західній частині України, особливість її території в тому, що тут знаходяться ландшафти поліської (Мале Полісся), лісостепової та передгірської (Передкарпаття) зон і це впливає на різноманітність природних умов [11].

Рельєф Львівської області неоднорідний такими геоморфологічними областями: Волино-Подільська височина (абсолютні висоти від 30 до 270 м над рівнем моря) з прилеглим пасмом Розточчя (на північно-західній частині до 290 м, у центральній частині до 350 м, у південній частині до 400 м); Передкарпатська височина з висотами від 240 м до 500 м); Скибові (Зовнішні) Карпати (абсолютні висоти від 600 м до 800 м, максимальна висота на горі Магура (1 362 м)); Вододільно-Верховинські Карпати (південна частина області з відносним перевищенням висот у межах від 700 м до 900 м, найвища висота – гора Пікуй (1 408,3 м)) [11].

Гідрологічні умови області представлені ріками, ставками та підземними водами. Річки належать до басейну Балтійського (західна частина області, річки

Сян і Західний Буг з їх притоками) і басейну Чорного моря (східна частина області, річки Дністер і Стир з їх притоками).

Важливим чинником впливу на стан ґрунтів є кліматичні умови. У межах області клімат помірно-континентальний та вологий, з м'якою зимою, вологою весною, теплим літом і осінню. Середня температура на рівнині у січні – 5 °С, у липні +18 °С. Річна кількість опадів коливається з півночі на південь від 600 мм до 1000 мм.

Природні умови вплинули на різноманітність ґрунтового покриву. На сільськогосподарських угіддях області домінують дерново-підзолисті (15,2 %), буроземи гірсько-лісові (14,6 %), темно-сірі опідзолені (11,2 %), лучні (10,1 %) та дернові (8,3 %) ґрунти. На ріллі найбільшу частку становлять темно-сірі опідзолені (18 %), дерново-підзолисті (17,4 %), сірі лісові (11,4 %), чорноземи опідзолені (8,6 %), найменшу – буроземи гірсько-лісові (7 % лише) [11].

Переважаючі ґрунтоутворні породи по всій території області алювіальні, проте є деякі відмінності по зонах, а саме: у лісостеповій зоні переважають лесоподібні суглинки, у поліській – водно-льодовикові відклади, у передгірській – делювіальні та елювіально-делювіальні відклади.

Щодо деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь, то за даними [31] (табл. 3.2), в області кислі ґрунти займають 46,5% площі всіх сільськогосподарських угідь, з них підлягають консервації – 7%, ерозійним процесам піддано 23,7%, з них підлягають консервації – 10,3%, дефляційним процесам піддано 3,3%, з них підлягають консервації – 1,6%. Крім того, дефляційно небезпечні землі становлять 17,7%.

Причини підкислення ґрунтів наступні: відсутність або недостатня хімічна меліорація та внесення фізіологічно кислих добрив; винесення з ґрунтів кальцію і магнію [11]. Щодо змиву ґрунтів, то процеси водної ерозії у більшості проявляються на розораних схилах крутизною понад 3° [37] (табл. 3.3), а дефляція спостерігається на орних землях з ґрунтами легкого механічного складу [22] (табл. 3.4).

Таблиця 3.2 – Якісна характеристика сільськогосподарських угідь Львівської області

Показник	Площа, тис. га	% до площі с.-г. угідь
Кислі ґрунти, всього	579,6	46,0
у т. ч. сильно кислі (рН < 4,5)	88,5	7,0
Дефльовані, всього	41,9	3,3
у т. ч. сильно дефльовані	2,3	0,2
середньо дефльовані	19,3	1,4
Змиті, всього	300,6	23,7
у т. ч. сильно змиті	39,6	3,1
середньо змиті	92,1	7,2
Дефляційнонебезпечні, всього	224,4	17,7

Розподіл сільськогосподарських угідь за крутизною схилів у межах області свідчить, що на схилах більше 3° знаходиться 919,9 тис. га (25% від загальної площі цих угідь).

Таблиця 3.3 – Розподіл сільськогосподарських угідь Львівської області за крутизною схилів, тис. га

Область	Ухил							
	до 1°	1 - 2°	2 - 3°	3 - 5°	5 - 7°	7 - 10°	10 - 15°	більше 15°
Львівська	600,9	216,5	127,7	123,9	93,0	58,8	26,8	9,1

Розподіл сільськогосподарських угідь за механічним складом ґрунтів у межах області свідчить, що піщані ґрунти займають 1,2% від загальної площі цих угідь, супіщані – 12,9%, легкосуглинкові – 45,6%.

Таблиця 3.4 – Розподіл сільськогосподарських угідь Львівської області за крутизною схилів, тис. га

Область	Гранулометричний склад ґрунтів							
	важко- і середньо-глинисті	легко-глинисті	важко-суглинкові	середньо-суглинкові	легко-суглинкові	супіщані	зв'язно-піщані	піщані
Львівська	2,2	5,9	39,0	275,7	577,0	162,9	74,8	14,7

Унаслідок процесів водної ерозії на слабо змитих відмінах ясно-сірих, сірих, темно-сірих опідзолених ґрунтів, чорноземів опідзолених ґрунтовий профіль у середньому зменшився на 5,2–23,7 см, порівняно із незмитими аналогами, у середньо змитих – на 14,1–53,0 см, у сильно змитих – на 31,8–77,3 см [11].

Дефляція також призводить до зменшення гумусового горизонту ґрунтового профілю. На слабо дефльованих дерново-слабопідзолистих ґрунтах порівняно з нееродованими відмінами гумусовий горизонт зменшився на 8,2–14,6 см (11,0–34,9 %), дерново-середньопідзолистих – на 10,0–15,3 см (11,4–21,0 %), що свідчить про слабкий і середній рівень деградації [11].

Для більш детального аналізу прояву процесів деградації на сільськогосподарських угіддя вибрано Золочівський район, який знаходиться у північно-східній частині області, утворений у 2020 році та налічує 7 територіальних громад, адміністративний центр – м. Золочів, загальна площа 288,79 тис. га (рис. 3.1). Природні умови району різноманітні – на південному сході Подільська височина, на заході і півночі – низинні ландшафти Малого Полісся. На території району беруть початок ріки – Західний Буг та Золота Липа. У районі домінують дерно-підзолисті ґрунти і чорноземи.

Рисунок 3.1 – Схема розташування Золочівського району Львівської області.

У межах району сільськогосподарські угіддя займають 68% території, з них 63% орні землі (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Сільськогосподарські землі Золочівського Львівської області, тис. га

Площа с.-г. угідь, тис. га	Рілля	Перелogi	Багаторічні насадження	Сіножаті	Пасовища
197,4	124,6	0,16	3,0	36,7	32,9

Характеристика орних земель за механічним складом ґрунтів, рельєфом та видами деградації подана у таблицях 3.6, 3.7, 3.8.

Таблиця 3.6 – Розподіл орних земель за механічним складом ґрунту, тис. га

Механічний склад ґрунтів						
легко глинисті	важко суглинкові	середньо суглинкові	легко суглинкові	супіщані	зв'язано піщані	піщані
0,4	8,8	38,4	66,4	13,7	9,1	1,8

З таблиці 3.6 видно, що найбільше орних земель з грунтами легкосуглинковими (53%), піщані ґрунти мають не значну площу (1,4%).

Таблиця 3.7 – Розподіл орних земель за крутизною схилів, тис. га

Всього	до 1°	від 1 до 2°	від 2 до 3°	від 3 до 5°	від 5 до 7°	від 7 до 10°	від 10 до 15°
141,48	65,8	24,37	8,9	11,72	10,1	3,5	0,21

З таблиці 3.7 видно, що орні землі на схилах понад 3° займають 20% їх площі.

Таблиця 3.8 – Розподіл орних земель за видами деградації, тис. га

Дефляційно небезпечні				Піддано водній ерозії				Кислі сильно рН<4,5
Всього	з них			Всього	з них			
	слабо	середньо	сильно		слабо	середньо	сильно	
33,86	2,82	30,9	0,14	29,91	11,88	12,82	5,21	0,21

Аналіз даних таблиці 3.8 свідчить, що на території району 27% орних земель характеризуються як дефляційно небезпечні, з них 0,1% сильного ступеня, та 24% як еродовані, з них 4,2% сильного ступеня.

Згідно даних Головного управління Держгеокадастру у Львівській області, у межах Золочівського району знаходиться 761,5 га деградованих та малопродуктивних угідь, які перебувають у державній власності (табл. 3.9).

Таблиця 3.9 – Інформація щодо консервації деградованих та малопродуктивних угідь, га

Землі, що потребують консервація	З них у державній власності	У тому числі	
		деградовані	малопродуктивні
761,5	761,5	605,6	155,9

Отже, аналіз деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь засвідчив, що на території Львівської області поширеними вилами деградації ґрунтів є окислення, водна ерозія та вітрова ерозія (дефляція). Основні чинники поширення процесів деградації – розорення схилів, недотримання правил ґрунтозахисного землеробства, знищення природного рослинного покриву, недотримання сівозмін, тощо.

4. Заходи із землеустрою щодо консервації деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь у межах Золочівського району Львівської області

Згідно чинного законодавства України заходи щодо консервації земель включають реабілітацію, трансформацію та ренатуралізацію (див. пункт 1). Згідно наукових досліджень заходами із землеустрою щодо консервації деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь є заліснення, залуження, відновлення територій природним шляхом (заболочення, самозаліснення, тощо), впровадження ґрунтозахисного землеробства та формування збалансованих агроландшафтів через визначення оптимальних типів землекористування.

Формування збалансованих агроландшафтів – це процес створення і управління сільськогосподарськими екосистемами з метою забезпечення сталого розвитку, екологічної збалансованості та максимальної продуктивності. Такі агроландшафти зазвичай враховують потреби рослин, тварин, ґрунтів, води та інших елементів екосистеми [17; 20]. Керуючись цим трактуванням, вважаємо, що вирішення питання консервації деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь повинно бути націлене на стале землекористування через балансування антропогенного впливу та здатності земель відновлювати свою продуктивність.

Серед основних заходів, які будуть сприяти формуванню збалансованих агроландшафтів, є консервація деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь, яка сприятиме відновленню природних елементів через вивільнення частини землі від сільськогосподарського виробництва для створення природних біотопів, екологічних зон та організації території зелених коридорів для забезпечення міграції тварин [17].

Розглянемо можливість впровадження кожного напрямку консервації на прикладі Золочівського району Львівської області.

Консервація-реабілітація сільськогосподарських угідь проектується через їх залуження або переведення у перелоги та використання як сіножатей і пасовищ терміном 10 – 20 років, проте у майбутньому ці угіддя повертаються до сільськогосподарського використання. На нашу думку, такий захід потрібно проводити на орних землях, які піддаються водній чи вітровій ерозії і мають середній чи сильний ступень змитості.

Консервація-ренатуралізація проводиться на сільськогосподарських угіддях через відновлення торфовищ, водно-болотних, лучних, степових та інших цінних природних екосистем природним шляхом, наприклад, відбувається самосів трави чи лісу, або заболочення.

Консервація-трансформація сільськогосподарських угідь проектується через їх переведення у сіножаті та пасовища або виведення із складу сільськогосподарських земель з подальшим залісненням чи переведенням в інші несільськогосподарські угіддя. Цей захід потрібно проводити на орних землях, які не можуть використовуватись для землеробства, оскільки мають постійний ризик деградації, а також на сільськогосподарських угіддях, які не доцільно використовувати у сільськогосподарських цілях. Наприклад, малопродуктивні ділянки угідь, або сильнодеградовані.

Для практичного прикладу впровадження наведених заходів, нами вибрано масиви сільськогосподарських земель у межах Золочівського району.

Масив 1. Орні землі біля с. Білий Камінь у межах Золочівської територіальної громади (рис. 4.1). Ділянка знаходиться в лісостеповій зоні, північній частині землекористування громади, площа ділянки – 45,0 га, угіддя – рілля, право власності – приватна власність у вигляді земельних часток (паїв). Кількість ділянок – 19 штук. Аналіз ґрунтового покриву ділянки засвідчив, що він представлений декількома агровиробничими групами ґрунтів, які подано в таблиці 4.1, рис. 4.2. Згідно науково-методичних рекомендацій [21] (додаток А) у межах даного масиву 14,2 га потрібно відвести під реабілітацію, 27,3 га трансформувати у пасовище, а 3,5 га залужити.

Таблиця 4.1 – Характеристика ґрунтового покриву земельної ділянки

Шифр агрогрупи	Назва агрогрупи	Крутизна схилів, °	Площа, га	Напрямок консервації
103 дж	Дерново-карбонатні слабо змиті середньощебенюваті піщано-середньосуглинкові ґрунти на алювії щільних карбонатних порід	2-3	6,8	Реабілітація
103 е	Дерново-карбонатні слабо змиті слабо щебенюваті піщано-важко суглинкові ґрунти на алювії щільних карбонатних порід	2-3	7,4	Реабілітація
104 еж	Дерново-карбонатні слабо змиті слабо щебенюваті ґрунти з плямами середньозмитих ґрунтів (30-50%) і дерново-карбонатні середньо змиті середньо щебенюваті піщано-важкосуглинкові ґрунти на алювії щільних карбонатних порід	3-7	19,9	Пасовище
104 ез	Дерново-карбонатні слаборозвитнуті сильно щебенюваті ґрунти, дерново карбонатні середньо змиті середньо щебенюваті ґрунти з плямами сильно змитих (30-50%) і дерново-карбонатні сильно змиті середньощебенюваті піщано-важкосуглинкові ґрунти на алювії щільних карбонатних порід	7-15	7,4	Пасовище
208 е	Дерново-карбонатні намиті піщано-важкосуглинкові ґрунти на алювії щільних карбонатних порід	0-1	3,5	Вузькі балки залужують [17]
	Разом		45,0	

Рисунок 4.1 – Схема розташування масиву № 1 у межах Золочівської територіальної громади (сформовано автором на основі даних сайту GISFile).

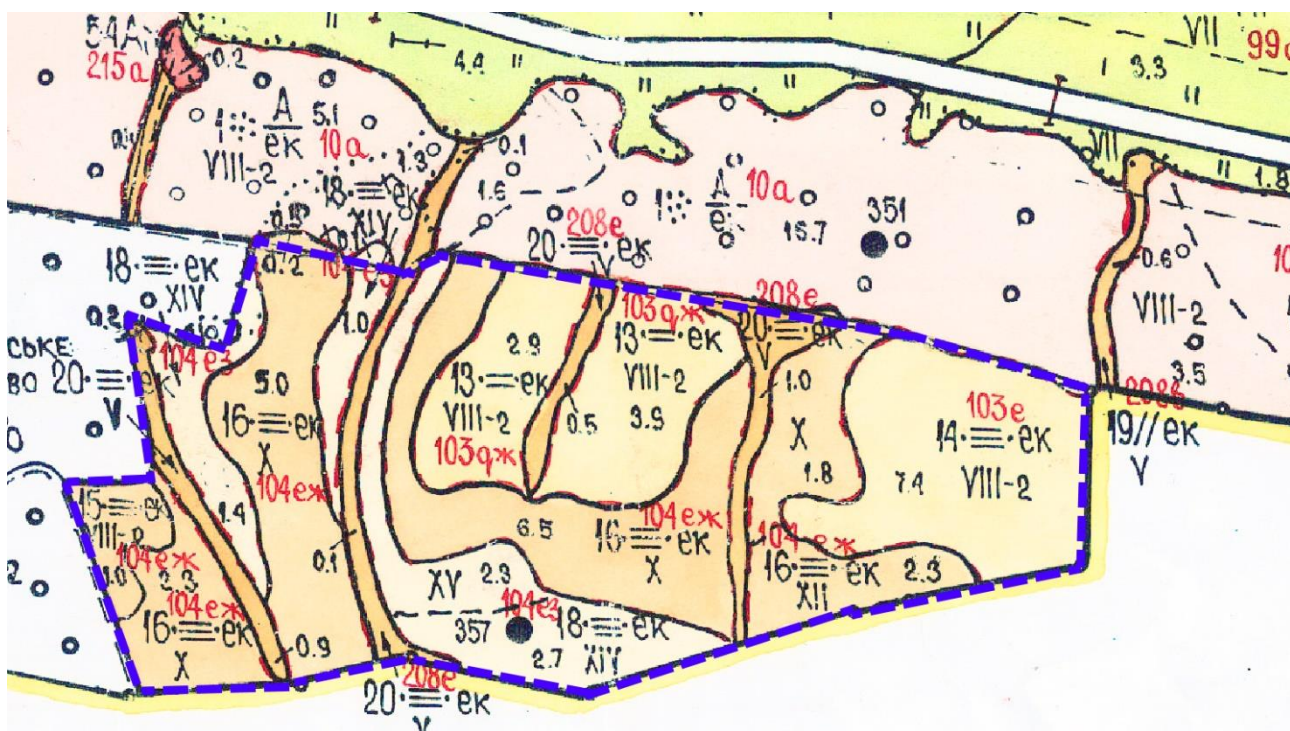

Рисунок 4.2 – Схема ґрунтового покриття масиву № 1 у межах Золочівської територіальної громади (сформовано автором на основі даних Головного управління Держгеокадастру у Львівській області).

Масив 2. Пасовище біля с. Бібщани у межах Поморянської територіальної громади (рис. 4.3). Ділянка знаходиться в лісостеповій зоні, південній частині землекористування громади, площа ділянки – 15,6 га, угіддя – пасовище, право власності – державна власність, яка передана у комунальну власність громади. Аналіз ґрунтового покриву ділянки засвідчив, що він представлений дерново-карбонатними слаборозвинутими розмитими ґрунтами з виходами щільних карбонатних порід 30-50%, рельєф ділянки представлений крутими схилами 7-15° (рис. 4.4). Згідно науково-методичних рекомендацій [21] даний масив потрібно відвести під ренатуралізацію – у даному випадку заліснення, оскільки масив знаходиться біля лісових угідь і в його межах вже відбуваються процеси самозаліснення.

Рисунок 4.3 – Схема розташування масиву № 2 у межах Поморянської територіальної громади (сформовано автором на основі даних сайту GISFile).

Відповідно до статті 57⁻¹ Земельного кодексу України віднесення земельної ділянки державної та комунальної власності до самозалісненої ділянки здійснюється органом, який здійснює розпорядження нею, у даному випадку Поморянською територіальною громадою. Віднесення земельної ділянки до

самозалісненої здійснюється через внесення до Державного земельного кадастру відомостей про належність її угідь до угідь самозалісненої ділянки.

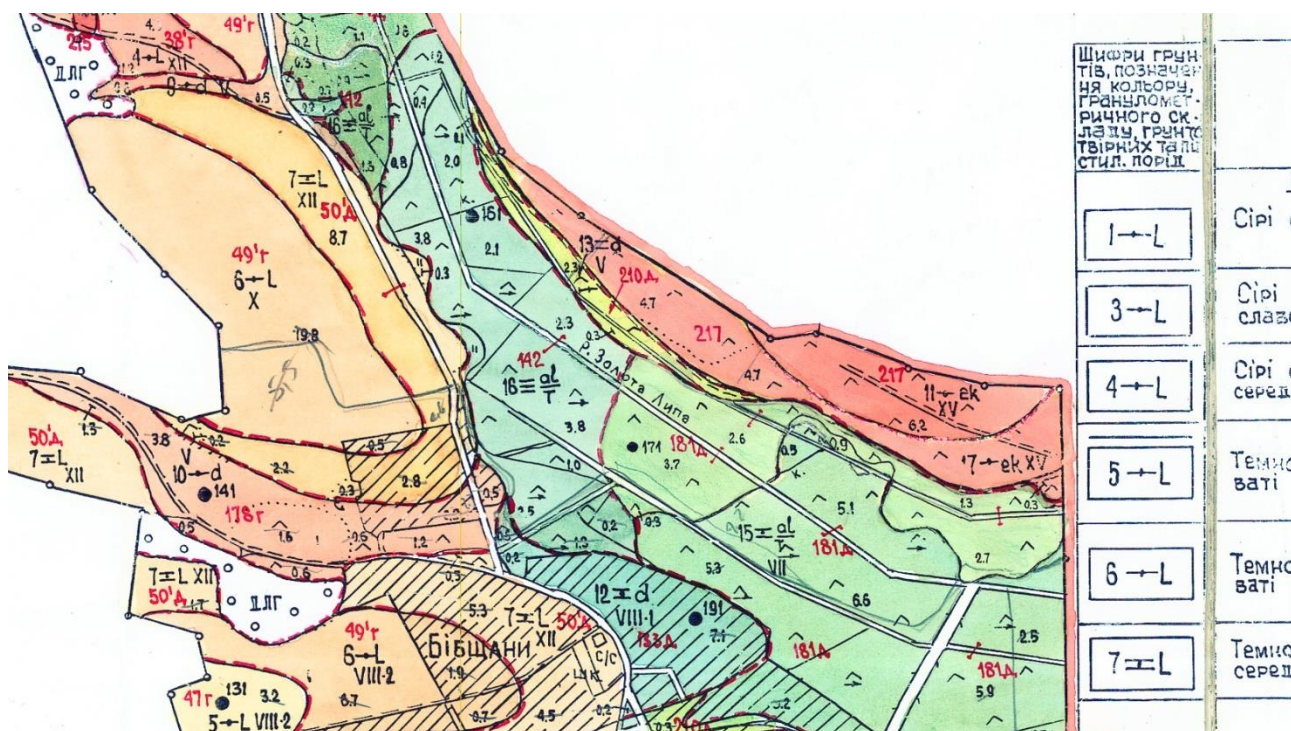

Рисунок 4.4 – Схема ґрунтового покриття масиву № 2 у межах Поморянської територіальної громади (сформовано автором на основі даних Головного управління Держгеокадастру у Львівській області).

Ділянка вважається самозалісненою ділянкою з дня внесення зазначених відомостей до Державного земельного кадастру. Віднесення ділянки, яка сформована як об'єкт цивільних прав і відомості про яку внесені до Державного земельного кадастру, до самозалісненої ділянки відбувається без розроблення документації із землеустрою. Якщо ділянка несформована як об'єкт цивільних прав, або сформована як об'єкт цивільних прав, але відомості про неї не внесені до Державного земельного кадастру, то її віднесення до самозалісненої здійснюється згідно документації із землеустрою, на підставі якої відомості про самозаліснену ділянку вносять до Державного земельного кадастру [13].

Масив 3. Природні кормові угіддя між селами Берлин, Конюшків та Язлівчик у межах Бродівської територіальної громади (рис. 4.5, а). Ділянка знаходиться в зоні Малого Полісся, центральній частині землекористування

громади, площа ділянки – 108,3 га, угіддя – сінокіс, пасовище, право власності – державна власність, яка передана у комунальну власність громади. Аналіз ґрунтового покриття ділянки засвідчив, що він представлений торфовищами низинними середньо глибокі сильно розкладені осушені (рис. 4.5, б).

Рисунок 4.5 – Схема розміщення масиву № 3 у межах Бродівської територіальної громади (сформовано автором на основі даних сайту *GISFile*).

Згідно даних [11] торфові ґрунти через специфіку фізичних і водно-фізичних властивостей, надмірне перезволоження, особливості поверхневого субстрату є малопридатні для сільськогосподарського використання. Відповідно до статті 150 Земельного Кодексу України [13] “...торфовища з глибиною залягання торфу більше одного метра і осушені незалежно від глибини” належать до особливо цінних ґрунтів. У межах даного масиву торфовища осушені та використовуються як малопродуктивні пасовища і сіножаті. Це закинутий масив, який почав заростати чагарниками і бур’янами, які не є властиві рослинному покриву природних болотних екосистем. Скоріш за все, сучасний стан меліоративної системи незадовільний, тому вона не виконує своєї функції.

Природні неосушені торфовища є постійно перезволоженими, погано аеруються, збагачені закисними сполуками, сірководнем та іншими токсичними для рослин сполуками. Осушені торфовища можна використовувати під овочеві культури, високопродуктивні кормові угіддя, особливо сіножаті. Найефективнішою є осушувальна система подвійного регулювання водно-повітряного режиму. Проте, осушені торфові ґрунти переважно піддаються біохімічній деградації (дегуміфікації), що призводить до спрацювання органічної маси, зменшення потужності органогенного горизонту, ущільнення, переосушення, дефляції, деколи вторинного заболочення. Тому, вважаємо, що ці ґрунти доцільно законсервувати через ренатуралізацію.

Масив 4. Масив сільськогосподарських земель між селами Застав’є, Йосипівка, Кути у межах Буської територіальної громади (рис. 4.6). Ділянки сільськогосподарських угідь знаходяться на межі Малого Полісся та лісостепу, у південно-східній частині землекористування громади, загальна площа ділянок – 218,7 га, угіддя – сінокіс, пасовище, рілля, право власності – державна власність, яка передана у комунальну власність громади, приватна власність. Аналіз ґрунтового покриву ділянки засвідчив (рис. 4.7), що він представлений болотними ґрунтами, лучно-болотними ґрунтами.

Лучно-болотні ґрунти в неосушеному та неокультуреному стані мають низьку продуктивність через несприятливі фізичні властивості, водний і повітряний режимами, неглибоке залягання підґрунтових вод, періодичне і тривале затоплення весною та осінню, а також після тривалих дощів літом. Переважно ці ґрунти використовують під природні кормові угіддя, а осушені масиви – частково під рілля, найкраще під овочівництво. Через надмірну перезволоженість ці ґрунти малопридатні для сільськогосподарського використання. На осушених ґрунтах потрібно вносити органічні, калійні і фосфорні добрива, а також марганцеві і мідні мікродобрива. Проте, осушені ґрунти часто зазнають біохімічної деградації (дегуміфікації), переосушення, ущільнення, вторинне заболочення [11].

Рисунок 4.6 – Схема розташування масиву № 4 у межах Буської територіальної громади (сформовано автором на основі даних сайту GISFile).

Є два напрями використання болотних ґрунтів:

- 1) використання під вирощування сільськогосподарських чи овочевих культур після проведення належної меліорації, внесення мінеральних, органічних та мікродобрив (міді), підбору сільськогосподарських культур, пристосованих до умов перезволоження і охолодження ґрунту;

- 2) відведення під ренатуралізацію для створення в майбутньому болота як цінного угіддя для екосистеми, оскільки болото поглинає велику кількість вуглекислого газу та виділяє за рік більше кисню, ніж гектар лісу, також болото підтримує склад атмосферного повітря, а рослинність, яка проростає на болоті, збагачує киснем атмосферу та вилучає вуглець, консервуючи його на тисячі років у торфовищах [16].

Рисунок 4.7 – Схема ґрунтового покриття масиву № 4 у межах Буської територіальної громади (сформовано автором на основі даних сайту *GISFile*).

Вважаємо за доцільне болотні ґрунти консервувати через ренатуралізацію.

Масив 5. Масив сільськогосподарських земель біля села Білявці у межах Бродівської територіальної громади (рис. 4.8, а). Ділянки сільськогосподарських угідь знаходяться у межах Малого Полісся, у центральній частині землекористування громади, загальна площа ділянок – 48,2 га, угіддя – пасовище, право власності – комунальну власність громади. Аналіз ґрунтового покриття ділянки засвідчив (рис. 4.8, б), що він представлений дерново-приховано-підзолистими піщаними ґрунтами на водно льодовикових відкладах.

Рис. 4.8 – Схема розміщення масиву № 5 біля села Білявці у межах Бродівської територіальної громади

Згідно методичних рекомендацій [21] дані ґрунти потрібно відвести під консервацію-трансформацію, а саме, залісити. Оскільки масив знаходиться біля лісових угідь, то таке заліснення з'єднає існуючі лісові масиви, що буде цінним для біологічного різноманіття, а саме – міграції лісової фауни. Також за рахунок цих ділянок з малопродуктивними ґрунтом можна розширювати межі населеного пункту. Проте, дана місцевість не є привабливою для заселення, оскільки знаходиться далеко від м. Броди.

Щодо кислих ґрунтів, які поширені у Львівській області, то в Золочівському районі ці ґрунти займають незначну площу. Для оптимізації реакції ґрунтового розчину кислих ґрунтів потрібно проводити вапнування.

Після здійснення комплексу заходів і обсягу робіт з консервації земель та закінчення терміну консервації, визначеного робочим проектом землеустрою, рішення про повернення земельної ділянки до господарського використання для земель державної та комунальної власності приймає уповноважений орган, для земель приватної власності – її власник. Після повернення земельної ділянки до господарського використання при необхідності зміна цільового призначення ділянки проводиться в установленому порядку. На час здійснення консервації зміна цільового призначення ділянки та її господарське використання забороняється, крім передбаченого робочим проектом землеустрою щодо консервації земель [24].

Для зацікавлення землевласників та землекористувачів проводити консервацію земель в Україні на правовому рівні закріплено систему економічного стимулювання охорони земель, а саме:

- надання податкових і кредитних пільг власникам землі і землекористувачам, які здійснюють за власні кошти заходи, передбачені загальнодержавними і регіональними програмами охорони земель;
- виділення коштів з державного чи місцевого бюджету власникам землі і землекористувачам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини;
- звільнення від плати за ділянки, що перебувають у стадії поліпшення їх стану відповідно до державних та регіональних програм;
- компенсацію з бюджетних коштів зниження доходу власників землі та землекористувачів внаслідок тимчасової консервації деградованих та малопродуктивних земель, що стали такими не з їх вини.

Якщо врахувати той чинник, що при паюванні земель не в повній мірі враховувалась якість ґрунтів, то земельні частки (паї) з деградованими чи малопродуктивними угіддями можна трактувати як «що стали такими не з їх

вини». Проте в Україні відсутні загальнодержавні і регіональні програмами охорони земель, або мають просто декларативний характер.

Згідно наукових досліджень [15; 19; 32; 33; 34], стимулювання консервації земель передбачає процес сприяння збереженню і сталому використанню не тільки земельних, а й усіх інших природних ресурсів. Це важливе завдання, оскільки земля є обмеженим ресурсом, який необхідно ефективно використовувати для забезпечення продовольства, забудови, промислового розвитку, інших потреб людства. Тому важелі стимулювання консервації земель повинні включати:

- законодавчі норми, що регулюють використання землі та встановлюють правила її консервації (наприклад, спеціальні закони про заборону незаконної рубки лісу, обмеження забудови на природно вразливих територіях, встановлення механізмів компенсації за пошкодження природних екосистем, встановлення обмежень у використанні земель, тощо);
- фінансові стимули через надання грошової підтримки для землекористувачів із зелених власників, які проводять консерваційні заходи (надання субсидій на збереження ґрунту, відновлення лісів або використання екологічно чистих методів сільськогосподарського виробництва, тощо);
- екологічна освіта та екологічна пропаганда стосовно важливості консервації земель, що може сприяти збільшенню усвідомлення проблеми та спонукати громадян до дій (розповсюдження інформації про сталий розвиток, екосистему цінність природних угідь, тощо).

Отже, консервація сільськогосподарських угідь з деградованими та малопродуктивними ґрунтами має велике значення для охорони земель та довкілля, оскільки передбачає заходи, спрямовані на відновлення та стале використання земельних і природних ресурсів з метою збереження біологічного різноманіття територій та підтримки екологічної рівноваги в агроландшафтах.

5. Охорона навколишнього середовища

Основними проблемами з охорони земельних ресурсів в області є зменшення поживних речовин у ґрунтах, водна ерозія ґрунтів, засмічення і забруднення земель, не проведення в повних обсягах рекультивації порушених земель, недотримання сівозмін, інше. Напружена екологічна ситуація в більшості районів області зумовлена значною недооцінкою, а нерідко і повним ігноруванням деградаційних процесів, зумовлених як законами розвитку природи, так й антропогенною діяльністю і споживацьким ставленням до землі. Захист ґрунтів від ерозії повинен забезпечуватися вжиттям комплексу проти-ерозійних заходів, у тому числі контурно-меліоративною організацією території з системами сівозмін, ґрунтозахисним обробітком ґрунту, удобренням культур, захистом рослин від бур'янів, хвороб і шкідників. Проведення робіт з оптимізації складу та співвідношення угідь є необхідним природоохоронним заходом. Основними заходами з охорони земельних ресурсів Львівської області є:

- рекультивація територій полігонів твердих побутових відходів;
- будівництво, розширення та реконструкція протиерозійних, гідротехнічних, протикарстових, берегозакріплювальних, протизсувних, протиобвальних, протилавинних і протиселевих споруд, а також проведення заходів з захисту від підтоплення і затоплення, направлених на запобігання розвитку небезпечних геологічних процесів, усуненню або зниженню до допустимого рівня їх негативного впливу на території і об'єкти.
- проведення заходів щодо хімічної меліорації ґрунтів, залуження багаторічними травами еродованої та забрудненої шкідливими речовинами ріллі;
- проведення агролісотехнічних заходів на ярах, балках та інших ерозійно небезпечних землях;
- розробка основних принципів і технологій відтворення лісової рослинності на існуючих кар'єрах;

- заходи, пов'язані із створенням захисних лісових насаджень на еродованих землях, вздовж водних об'єктів (в тому числі водойм, магістральних каналів, тощо) та полезахисних смуг.
- заліснення малопродуктивних земель;
- поліпшення сільськогосподарських угідь.

В області нараховується 8950 річок загальною протяжністю 16343 км. Річки області відносяться до басейнів Дністра, Вісли (Західний Буг, Сян) та Дніпра (Стир). Річкові басейни області є транскордонними і підлягають вимогам відповідних міжнародних угод, зокрема Конвенції з охорони і використання транскордонних водотоків і міжнародних озер (Хельсінкі, 1992) та Водної рамкової директиви ЄС (2000 р).

На екологічний стан поверхневих вод області впливають різноманітні чинники: забруднення ґрунтів, атмосфери, зміна ландшафтної структури та техногенне перевантаження території, неефективна робота каналізаційно-очисних споруд, не винесення в природу і картографічних матеріалів прибережних захисних смуг і водоохоронних зон, а також їх недодержання, насамперед в населених пунктах. Забруднення і засмічення річок побутовими та іншими відходами, трелювання лісу по потоках у гірській місцевості.

На сьогодні водоохоронні зони та прибережно-захисні смуги водних об'єктів на території області не винесені в природу, що порушує сприятливий природоохоронний режим водних об'єктів, призводить до їх забруднення і засмічення. У водоохоронній зоні дотримується режим регульованої господарської діяльності, тут забороняється: використання стійких та сильнодіючих пестицидів; розміщення кладовищ, скотомогильників, звалищ, полів фільтрації; скидання неочищених стічних вод з використанням балок, кар'єрів, струмків тощо. Контроль за створенням водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, а також за додержанням режиму використання їх територій здійснюється місцевими органами виконавчої влади, виконавчими комітетами рад, Держекоінспекцією та її територіальними органами.

Для раціонального використання екологічних, соціальних та сировинних ресурсів лісу необхідно:

- формувати єдину регіональну лісову політику ведення лісового господарства на принципах сталого, наближеного до природи лісівництва;
- відмовитись від суцільних рубок лісу з поступовим переходом на вибіркову форму господарювання, суцільні рубки проводити при ліквідації наслідків стихійних лих та тоді, коли іншими способами неможливо добитися швидкого відновлення високопродуктивних, біологічно стійких корінних деревостанів;
- впроваджувати сучасні екологічно безпечні лісогосподарські технології.

Забруднення атмосферного повітря в області спричинене наступними основними чинниками: викидами із стаціонарних джерел та від автотранспорту. Перший відбувається у найбільших промислових центрах, на які припадає основна частина викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел, та транскордонне перенесення забруднюючих речовин повітряними потоками. Другий пов'язаний із забрудненням атмосфери вздовж автомагістралей внаслідок інтенсивного руху транспортних засобів. При чому, основним чинником забруднення атмосферного повітря в більшості населених пунктів є викиди від автотранспорту. В окремих містах незадовільний стан атмосферного повітря обумовлений недотриманням підприємствами технологічного режиму експлуатації пилогазоочисного устаткування або повною його відсутністю, невиконанням у встановлені терміни заходів щодо зниження обсягів викидів до нормативного рівня; низькими темпами впровадження сучасних технологій очищення викидів; відсутністю ефективного очищення викидів підприємств від газоподібних домішок.

Найбільш ефективно піддаються регулюванню викиди в атмосферне повітря від стаціонарних джерел з огляду на значну кількість розроблених методів боротьби з викидами забруднюючих речовин в промисловості. В області розроблено заходи для скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами підприємств-забруднювачів Львівської

області, які включено в програму охорони навколишнього природного середовища. Одним із проміжних кроків до вирішення проблеми забруднення атмосферного басейну могли б бути заходи із заміни старих енергетичних твердопаливних котлів на сучасні, які мають значно нижчі нормативи викидів в порівнянні з традиційними котлами. Серед таких типів обладнання – котли з циркулюючим киплячим шаром (ЦКШ) та піролізні котли.

Для збереження флори і фауни в області робота установ природно-заповідного фонду зосереджена на проведенні наукових досліджень, реалізації програм із відновлення біорізноманіття, виконанні еколого-освітніх програм, проведенні еколого-освітніх заходів, організації та участі у науково-практичних конференціях, рекреаційній діяльності тощо. Ці установи співпрацюють з громадськими організаціями, іншими установами ПЗФ, навчальними закладами, органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Характерною особливістю є впровадження заходів, скерованих на виконання Закону України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр.». У рамках виконання Регіональної програми формування екологічної екомережі Львівської області розроблено робочу схему екомережі Львівської області, здійснено оцінку сучасного стану існуючих територій та об'єктів ПЗФ. У зв'язку з цим нагальним є питання розробки стратегічного плану управління регіональною екомережею області.

Відмічається стійка тенденція до розширення таких великопросторових поліфункціональних категорій ПЗФ як національні парки і регіональні ландшафтні парки, ефективне функціонування яких залежить від довгострокового територіального планування і оперативної системи управління.

Актуальним завданням є реорганізація управління регіональними ландшафтними парками. Новостворені адміністрації регіональних ландшафтних парків, до складу яких входять лише директор, заступник директора і бухгалтер, не здатні ефективно управляти великопросторовими територіями. Тому система управління регіональними ландшафтними парками, зважаючи на тенденцію до

збільшення їх кількості, потребує кардинальних змін. У цьому контексті доцільно створити єдиний обласний орган управління регіональними ландшафтними парками з відповідним штатом і матеріальним забезпеченням, необхідним для виконання перед парками завдань. Недосконалою є також територіальна організація і регіональних ландшафтних парків «Равське Розточчя» і «Верхньодністерські Бескиди». Головна функція цих парків – розвиток рекреаційно-туристичної сфери. Однак суміжні території з високим рекреаційним потенціалом через супротив землекористувачів не увійшли до складу парків. Тому оптимізація територіальної структури РЛП «Равське Розточчя» і «Верхньодністерські Бескиди» є пріоритетним серед питань, які стосуються покращення функціонування об'єктів ПЗФ. У Львівській області функціонує два біосферні резервати. Надсянський регіональний ландшафтний парк входить до складу Міжнародного біосферного резервату «Східні Карпати». У 2011 році створено біосферний резерват «Розточчя», як майбутню складову Міжнародного українсько-польського біосферного резервату. На сьогоднішньому етапі міжнародні біосферні резервати розглядаються як територіальні моделі сталого розвитку, функціонування яких передбачає обмін передовим досвідом збереження ландшафтного і біотичного різноманіття. Тому впровадження Європейських природоохоронних норм на територіях біосферних резерватів «Східні Карпати» і «Розточчя» є також важливим завданням обласної програми з охорони навколишнього природного середовища.

Основні заходами з охорони флори і фауни наступні:

- збереження біорізноманіття громад;
- охорона рідкісних видів флори і фауни, занесених до Червоної книги України;
- збереження й відновлення цінних природних та історико-культурних комплексів й об'єктів;
- створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з дотриманням режиму охорони природних комплексів і об'єктів;

- сприяння у розвитку транскордонного співробітництва;
- залучення коштів з європейських, державних, місцевих, екологічних та інших фондів для сталого розвитку території громад;
- сприяння розвитку екологічного сільськогосподарського виробництва;
- надання необхідної допомоги для організації історико-культурної та освітньо-виховної роботи;
- підтримка загального екологічного балансу в громадах;
- сприяння проведенню науково-дослідних робіт з метою вивчення природних процесів, забезпечення постійного спостереження за їх змінами (моніторинг), екологічного прогнозування, розробки наукових основ охорони, відтворення й використання природних ресурсів, створення і впровадження моделей підходу до охорони історичних ландшафтів в умовах антропогенного впливу;
- супроводження виробничих практик студентів на територіях громад на основі спеціальних угод та за погодженням з органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища у Львівській області;
- максимально ефективне використання природного капіталу громад та постійне нарощування інвестицій у збільшення його відновлюваної частини.

Реалізація цих заходів сприятиме ефективному функціонуванню природних ландшафтів в єдиній обласній мережі об'єктів природно-заповідного фонду; збереженню біорізноманіття в умовах інтенсивного антропогенного впливу на екосистеми, проведенню наукових досліджень у цьому напрямі й розробці та впровадженню локальних цільових програм щодо збереження популяцій тварин і рослин, що підлягають охороні; створенню умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони природних комплексів і об'єктів; проведенню екологічної освітньо-виховної роботи; розробці довгострокових завдань науково-організаційного, функціонально-господарського та соціально-економічного розвитку громад; запровадженню нових ефективних систем управління охороною природи в громадах.

6. Охорона праці та захист населення

Охорона праці, відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону праці», – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, лікувально-профілактичних та санітарно-гігієнічних та заходів, спрямованих на безпеку та охорону здоров'я й працездатності людини в процесі праці.

Головними об'єктами досліджень охорони праці є людина в процесі виробництва, виробниче середовище та безпосередньо організація праці. Дослідження факторів виробничого середовища, санітарно-гігієнічних та організаційно-технічних умов, у яких здійснюється виробнича діяльність людини та системи правових заходів щодо дотримання правил техніки безпеки та охорони праці є предметом курсу «Основи охорони праці» [20].

Безпечні і здорові умови праці – це такі умови, за яких виключений вплив небезпечних та шкідливих виробничих факторів на працюючих. небезпечні і шкідливі чинники за своєю дією класифікуються наступним чином: фізичні, хімічні, біологічні, психофізичні.

До фізичних чинників належать параметри повітря в приміщенні (температура, вологість, швидкість руху повітря), вібрація, шум, нетоксичний пил, пара, різні види випромінювань, освітленість.

До хімічних чинників відносяться токсичні пил, пари і газ.

До біологічних чинників відносяться вплив мікроорганізмів та бактерій рослин та тварин (під час переробки натуральних волокон, шкіри, хутра).

До психофізіологічних чинників відносяться фізичні та нервово-психічні перевантаження, які пов'язані з тяжкою, монотонною працею.

Кожен з цих чинників впливає на організм людини, викликає у ньому функціональні зміни, професійні захворювання або отруєння. Тому при організації земельпорядних робіт потрібно уникати цих чинників.

Охорона праці на земельпорядних підприємствах ґрунтується на основних законодавчих актах про охорону праці та державних нормативних актах з охорони праці.

Незалежно від форм власності підприємства, на нього поширюються основні законодавчі акти з охорони праці, а це – Конституція України, Закон України про охорону праці, Кодекс законів про охорону праці, Закон про пожежну безпеку та інші. Всі державні нормативно-правові акти з охорони праці, являють собою не лише стандарти, норми і положення, а й інструктажі та інші документи, які представлені в єдиному реєстрі. Державні нормативно-правові акти поділяють на загальнодержавні, галузеві та міжгалузеві.

Усі види польових, землевпорядних, топографо-геодезичних робіт виконуються в суворій відповідності до затверджених інструкцій, положень, технічних проектів.

До виконання топографо-геодезичних робіт допускаються тільки особи, які мають спеціальну технічну підготовку, пройшли навчання щодо безпечних методів роботи, склали перевірочні іспити й отримали спеціальне посвідчення на право проведення робіт, а до керівництва цими ж роботами на посаді керівника бригади, головного інженера експедиції допускаються тільки особи, які, крім того, успішно захистили робочий проект організації безпечного ведення робіт на своїх об'єктах.

З робітниками, зарахованими на роботу з даної професії вперше, проводиться професійно-технічне навчання за програмами, розробленими для кожної спеціальності, з наступною персональною перевіркою цих знань в обсязі вимог тарифно-кваліфікаційного довідника.

Тривалість інструктажу разом з навчанням повинна бути не менше:

- двох днів для бригад, що ведуть топографо-геодезичні роботи в обжитих районах;
- трьох днів для бригад, що ведуть роботи в містах, селищах, по лініях залізних і автогужових доріг, на об'єктах спеціального призначення, а також ведуть зйомку підземних інженерних комунікацій;
- п'яти днів для бригад, що ведуть топографо-геодезичні роботи в тайгових, тундрових, пустельних і малонаселених районах;

- восьми днів для бригад, що ведуть вирубку лісу з метою лісозаготівлі для будівлі геодезичних знаків;
- п'яти днів для бригад, що ведуть будівництво геодезичних знаків висотою до 11м;
- дванадцяти днів для бригад, що ведуть будівництво геодезичних знаків висотою вище 11 м;
- п'ятнадцяти днів для бригад, що працюють у горах.

У роботі досліджено проблему вилучення земельних ділянок для консервації, що задовольняють інтереси громад, держави і суспільства в системі охорони земель та відновлення біорізноманіття територій. Як одну з таких потреб у законодавстві України визначено ренатуралізацію земель. Тому вважаємо за доцільне розглянути охорону праці при визначенні ділянок для потреб консервації. В основному тут ведуться польові обстеження земель та ґрунтів.

Для того щоб працівник міг проводити польові роботи, йому необхідно пройти обов'язкову медичну перевірку. При виконанні будь-яких робіт проводиться інструктаж, тому польові роботи не виняток. Особи, які не пройшли інструктаж з техніки безпеки з будь-яких причин, до виконання робіт не допускаються.

Керівник бригади зобов'язаний до виїзду на польові роботи провести інструктаж по правилах безпечного виконання робіт та навчити практичним прийомам безпечного ведення всіх видів робіт, з якими працівник буде зіштовхуватися у процесі роботи.

При польових землевпорядних роботах необхідно дотримуватися таких вимог:

- заборонено наближатися ближче 2 м до обривистих берегів річок та ярів;
- спускатися в яри і підійматися по обривистих берегах річок тільки по найбільш виположених ділянках відкосу;
- роботи проводити в суху погоду при добрій видимості, в найбільш жаркі дні слід переривати роботу та переносити її на ранок або вечір.

Камеральні роботи теж слід виконувати дотримуючись правил техніки безпеки. В умовах виконання робіт широко застосовуються сучасні гаджети, здебільшого це персональні комп'ютери.

Особливе значення у набутті навиків поведінки при надзвичайних ситуаціях має навчання населення з питань цивільного захисту. Основною метою даного навчання є прищеплення навичок та умінь практичного використання засобів індивідуального захисту, а також надання необхідної допомоги при травмуваннях та пошкодженнях, поведінки при екстрених сигналах цивільної оборони та інших важливих діях.

Основними правовими актами у сфері цивільного захисту в Україні є Конституція України та Кодекс Цивільного захисту України. Так, Кодексом Цивільного захисту населення України, регулюються відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, реагуванням на них, функціонуванням єдиної державної системи цивільного захисту, та визначаються повноваження органів державної влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, права та обов'язки громадян України, іноземців та осіб без громадянства, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності. Зокрема, розділом IV даного Кодексу визначено порядок захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій, визначено першочерговий алгоритм дій у разі загрози або у разі виникнення таких ситуацій, визначено заходи і засоби щодо їх запобігання та усунення, визначено види захисту населення і територій у надзвичайних ситуаціях, закріплено необхідність навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях як обов'язок формування культури безпеки життєдіяльності населення як способу підвищення рівня безпеки.

Оповіднення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій забезпечується шляхом:

- функціонування загальнодержавної, територіальних, місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення про загрозу або виникнення

надзвичайних ситуацій, спеціальних, локальних та об'єктових систем оповіщення;

- централізованого використання електронних комунікаційних мереж загального користування, у тому числі мобільного (рухомого) зв'язку, відомчих електронних комунікаційних мереж і електронних комунікаційних мереж суб'єктів господарювання в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, а також мереж загальнонаціонального, регіонального та місцевого радіомовлення і телебачення та інших технічних засобів передавання (відображення) інформації;
- автоматизації процесу передачі сигналів і повідомлень про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій;
- функціонування на об'єктах підвищеної небезпеки автоматизованих систем раннього виявлення надзвичайних ситуацій та оповіщення;
- організаційно-технічної інтеграції різних систем централізованого оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій та автоматизованих систем раннього виявлення надзвичайних ситуацій та оповіщення;
- функціонування в населених пунктах, а також місцях масового перебування людей сигнально-гучномовних пристроїв та електронних інформаційних табло для передачі інформації з питань цивільного захисту.

Органи управління цивільного захисту зобов'язані сприяти засобам масової інформації у наданні населенню оперативних відомостей, зазначених у частині першій цієї статті, а також про свою діяльність з питань цивільного захисту, у тому числі в доступній для осіб з вадами зору та слуху формі.

Висновок

У роботі розглянуто питання консервації деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь через комплекс заходів – реабілітація, трансформація, ренатуралізація. Ці заходи передбачаються у робочих проєктах землеустрою, які розробляються відповідно до чинного в Україні законодавства [24; 26].

З наукової точки зору консервація земель, у тому числі деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь, має важливе значення для екосистем, оскільки забезпечує: збереження біорізноманіття територій через відновлення лісів, боліт, луків, тощо; збереження якості ґрунтів через тимчасове припинення використання у сільськогосподарських цілях, перш за все як ріллі; збереження водних ресурсів через утримання води в ландшафтах та підтримку їх водного балансу; кліматичну стабільність через зменшення викидів парникових газів, зберігаючи вуглець у лісах, болотах, траві та ґрунті.

Практичні аспекти консервації земель розглянуто на прикладі земель Львівської області, зокрема Золочівського району. У межах області з усіх сільськогосподарських угідь підлягають консервації – 7% кислих ґрунтів, 10,3% еродованих, 1,6% дефльованих. У межах Золочівського району 27% орних земель дефляційно небезпечні, у тому числі 0,1% сильного ступеня, і 24% еродовані, у тому числі 4,2% сильного ступеня. Основними чинниками розвитку процесів деградації є недотримання вимог ґрунтозахисного землеробства, розорення схилів, знищення природного рослинного покриву.

Для розробки заходів із консервації вибрано п'ять масивів сільськогосподарських земель у межах Золочівського району, для яких запропоновано наступне:

Для масиву №1 – орні землі біля с. Білий Камінь у межах Золочівської територіальної громади рекомендовано 14,2 га відвести під реабілітацію, 27,3 га трансформувати у пасовище, а 3,5 га залужити.

Для масиву №2 – пасовище біля с. Бібщани у межах Поморянської територіальної громади площею 15,6 га рекомендовано відвести під

ренатуралізацію через заліснення, оскільки тут вже відбуваються процеси самозаліснення.

Для масиву № 3 – сінокоси та пасовища загальною площею 108,3 га між селами Берлин, Конюшків та Язлівчик у межах Бродівської територіальної громади рекомендовано відвести під ренатуралізацію для відновлення торфовищ.

Для масиву № 4 – сільськогосподарські угіддя (сінокіс, пасовище, рілля) між селами Застав'є, Йосипівка, Кути у межах Буської територіальної громади загальною площею 218,7 га рекомендовано відвести під ренатуралізацію для відновлення лучно-болотних угідь.

Для масиву № 5 – пасовище площею 48,2 га біля села Білявці у межах Бродівської територіальної громади рекомендовано відвести під консервацію-трансформацію – залісити.

Для зацікавлення землевласників і землекористувачів впроваджувати заходи з консервації деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь потрібно використовувати механізм економічного стимулювання охорони земель.

Список використаних джерел

1. Балаж Н. Й. Регіональні особливості проблем екологізації сільськогосподарського землекористування (на прикладі Закарпатської області): автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.05/ Н. Й. Балаж; Держ. вищ. навч. закл. «Ужгород. нац. ун-т». Ужгород, 2009. 26 с.
2. Богіра М. Ведення землеробства з дотриманням екологічних нормативів як основа збереження земельних ресурсів в Україні. *Аграрна економіка*. № 13 (1-2). С. 39-44.
3. Богіра М. С. Землекористування в ринкових умовах: еколого-економічний аспект: монографія. Львів: Львів. нац. аграр. ун-т. 2008. 225 с.
4. Булигін С. Ю. Якість земель як основа контролю землекористування. *Агроекологічний журнал*. 2015. № 1. С. 36-47.
5. Василюк О., Ільмінська Л. Екосистемні послуги. Огляд. БО «БФ «Фонд захисту біорізноманіття України», 2020. 84 с.
6. Вахонєва Т. Основи охорони праці в Україні: навчальний посібник. В-во: Дакор, 2019. 508 с.
7. Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського. *Володимир Іванович Вернадський і Україна*. Київ: Друкарня НБУ, 2011. Кн. 2. 584 с.
8. Войтків П., Іванов Є. Збалансоване природокористування: навчально-методичний посібник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 182 с.
9. Волосецький Б.І. Геодезія у природокористуванні. Посібник. Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2012. 291 с.
10. Гродзинський М. Д. Стійкість геосистем до антропогенних навантажень. К.: Лікей, 1995. 233 с.
11. Ґрунти Львівської області : колективна монографія / за ред. С. П. Позняка. – Львів, ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 424 с.
12. Добряк Д. С., Канаш О. П., Бабміндра Д. І., Розумний І. А. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологобезпечного використання. 2-ге вид., допов. К. : Урожай, 2009. 464 с.

13. Земельний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 25.10.2001, № № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення 11.06.23)
14. Землевпорядне та лісовпорядне планування : навчально-методичний посібник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2022. 262 с.
15. Землекористування: еколого-економічні проблеми, конфлікти, планування: навч. посіб. За заг. ред. Соловій І.П. Львів: Афіша, 2005. 400 с.
16. Значення боліт для природи і людини. URL: <https://dovidka.biz.ua/znachennya-bolit-dlya-prirodi-i-lyudini> (дата звернення 11.06.23)
17. Казьмір П.Г., Дроздяк М.В. Просторова організація агроландшафтів: навч. посіб. Львів: ЛДАУ, 2005. 154 с.
18. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці : Міжнародний документ від 17.06.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_120#Text
19. Костишин О. О., Стойко Н. Є. Економічний механізм регулювання землекористування в Україні. *Наук. вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць*. Львів: РВВ НЛТУ України, 2013. Вип. 23.16. С. 248–254.
20. Кривов В. М. Екологічно безпечне землекористування Лісостепу України. Проблема охорони ґрунтів. К.: Урожай, 2008. 302 с.
21. Методичні рекомендації щодо консервації деградованих та малопродуктивних земель. Інститут землеустрою України. Київ, 2007.
22. Пилипенко О.І., Юхновський В.Ю., Ведмідь М.М. Системи захисту ґрунтів від ерозії. К.: Культурно-освітній, видавничо-поліграфічний центр “Златояр”, 2004. 435 с.
23. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011, № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text> (дата звернення 28.05.23)

24. Про затвердження Порядку консервації земель : Постанова Кабінету міністрів України від 19 січня 2022 р. № 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.06.23)

25. Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету міністрів України від 5 червня 2019 р. № 476. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2019-%D0%BF#n9> (дата звернення 01.06.23)

26. Про затвердження Правил розроблення робочих проектів землеустрою: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2022 р. № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 30.05.23)

27. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text> (дата звернення 27.05.23)

28. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення 25.05.23)

29. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата звернення 25.05.23)

30. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991, № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 25.05.23)

31. Розширений п'ятирічний звіт про опустелювання та деградацію земель / М.Д. Мельничук, Н.А. Макаренко, О.О. Ракоїд, В.І. Бондарь, А.В. Мала, Я.П.Діхтяр, І.О. Сігалова. 2012. 45 с.

32. Стадницька О. В. Організаційно-економічні засади ефективного використання деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських земель. Автореферат на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук. Львів, 2020. 22 с.

33. Стойко Н. Є. Зарубіжний досвід консервації земель. *Вісник Львівського національного аграрного університету: Економіка АПК*. 2014. № 21 (2). С. 149–156.
34. Стойко Н. Є., Стадницька О. В. Ефективне використання деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських земель: аспект планування. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5. № 1. С. 333-341.
35. Стойко Н., Ковалишин О., Куліковська О., Тригуба А. Землеустрій як важлива функціональна складова планування використання земель. Шляхи ревіталізації водосховищ Дніпра. *Вісник Львівського національного університету природокористування: Архітектура і сільськогосподарське будівництво*. 2022. № 23. С. 110-117.
36. Стойко Н., Кошкалда І. Феномен самозаліснення земель сільськогосподарського призначення в Україні. *Матеріали Всукр. наук.-практ. інтернет-конференції «Використання й охорона земельних ресурсів: актуальні питання науки та практики»* (3 березня 2022 року). Львів. 2022. С. 97-99.
37. Стойко Н., Стадницька О. Антропогенні чинники розвитку ерозійних процесів у Львівській області. *Аграрна економіка*. 2017. Т. 10. № 1-2. С. 94-99.
38. Третяк А.М., Дорош Й.М., Третяк Р.А., Лобунько Ю.В. Землевпорядний процес. Олді+, 2018. 276 с.
39. Третяк А.М., Третяк В.М., Скляр Ю.Л., Капінос Н.О., Третяк Н.А. Концепція державної програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2030 року. *Агросвіт*, № 19-20. 2020. С. 24-31.
40. Управління земельними ресурсами та землекористуванням: базові засади теорії, інституціалізації, практики: монографія / А.М. Третяк, В.М. Третяк, Р.М. Курильців, Т.М. Прядка, Н.А. Третяк; [за заг. ред. А.М. Третяка]. Біла Церква: «ТОВ «Білоцерківдрук», 2021. 227 с.
41. Хом'як І.В., Андрійчук Т.В. Охорона природи: Навчальний посібник для студентів природничих спеціальностей. Житомир: В-во ЖДУ, 2022. 245 с.

Рекомендовані напрями використання деградованих і малопродуктивних
земель

Властивості та ознаки ґрунтів, які переважно зумовлюють необхідність консервації земель	Шифр	Напрямок використання	Примітка
Провінція – Поліська Західна			
Легкий механічний склад (вміст фізичної глини <5%)	1а, 3а, 5а, 6а, 7а, 8а, 9а, 10а, 11а, 12а, 13а, 14а, 18а, 21а, 22а, 27а, 28а, 37а, 38а, 103а, 133а, 175а, 176а, 177а, 178а, 179а, 180а, 181а, 208а, 210а, 211а, 212а	Лісонасадження	
Дефльованість	4а, б, в, 106	Лісонасадження	
Змитість	22, 25, 38, 50, 56, 97, 103	Реабілітація	3-7°
	22, 25, 38, 50, 56, 97, 103	Пасовища	>7°
	23, 26, 39, 51, 57, 98, 104	Пасовища	<10°
	23, 26, 39, 51, 57, 98, 104	Лісонасадження	>10°
	215, 219, 220	Лісонасадження	
	217, 218	Регенерація	
Перезволоженість і заболоченість	15, 16, 17, 156, 157, 175, 177	Пасовища	
	16, 17, 139, 175, 177	Сіножаті	
	141, 145, 147, 150, 152, 158	Регенерація	
	178, 180, 181	Сіножаті	Сильноглибові та заплавні відміни
Болотні і органогенні (торфові) неглибокі та болотні мінеральні осушені ґрунти	142	Сіножаті	За винятком лучно-болотних
	146, 148, 149	Сіножаті	
Провінція – Лісостепова Західна			
Легкий механічний склад (вміст фізичної глини <5%)	1а, б, 3б, 5а, б, 6б, 8а, б, 9б, 10а, б, 11б, 13б, 14а, б, 15б, 16б, 18б, 19б, 21а, б, 22а, б, 23а, б, 27а, б, 29б, 30б, 31б, 37б, 49а, 82а, 97б, 103а, 133а, б, 175а, б, 176а, б, 177а, б, 178а, б, 179а, б, 181а, б, 208а, б, 215а, б, 219а, б	Лісонасадження	
	41б, 52б	Реабілітація	
	180б	Сіножаті	
Важкий механічний склад (легко-, середньо- та важкоглинисті ґрунти на щільних глинах)	82л, 85л	Реабілітація	

Дефльованість	4	Лісонасадження	
	106д	Реабілітація	
Змитість	22в, г, 23в, г, 25в, г, д, 26д, е, л, 215, 219	Лісонасадження	
	38, 50, 56, 66, 86, 97, 103	Реабілітація	3-7°
	38, 50, 56, 66, 86, 97, 103	Пасовища	>7°
	39, 51, 57, 67, 87, 98, 104	Пасовища	<10°
	39, 51, 57, 67, 87, 98, 104	Лісонасадження	>10°
	217, 218, 221	Регенерація	
Скелетність (понад 30% площі вкрито скелетними фракціями, тобто камінням і щебенем)	2	Регенерація	
	3з, к, 10к, 104з, к	Лісонасадження	
	5к, 14к, 30з, 175з, к	Сіножаті	
	8к, 14к, 20к, 29к, 30з, 97, к, 103к, з, 175з, к	Пасовища	
Засоленість	34д, е	Реабілітація	Середньо- і сильнозасолені
	123	Сіножаті	Середньо- і сильнозасолені
Солонцюватість	70	Реабілітація	
	88, 89	Пасовища	
Перезволоженість і заболоченість	14в, г, 175, 177в, г, д, е	Пасовища	
	15в, г, 16в, д, 139, 175, 177в, г, д, е, 178	Сіножаті	
	165г, д	Сіножаті	Сильнооолоділі грунти та солоді
Болотні і органогенні (торфові) неглибокі та болотні мінеральні осушені ґрунти	142, 144	Сіножаті	За винятком лучно-болотних ґрунтів
	146, 148, 149	Сіножаті	